

Stanisław Cieślak SJ

Nabytki książkowe do biblioteki domu rekolekcyjnego oo. Jezuitów we Lwowie (1913–1926)

Jezuici przybywając do Polski w 1564 roku przynieśli ze sobą swój najskuteczniejszy oręż duchowy – *Ćwiczenia duchowne (Exercitia Spiritualia)* św. Ignacego Loyoli (1491–1556), zwane rekolekcjami ignacjańskimi. Św. Ignacy Loyola sporządził je podczas pobytu w Manresie (1522–1523). *Ćwiczenia duchowne* odprawiane przez rekolektanta w samotności, wyciszeniu i wycofaniu się od zgiełku świata, któremu towarzyszy kierownik duchowy, z całym zaangażowaniem, otwartością i hojnością wobec Boga – stają się doskonałą szkołą życia wewnętrznego. Jezuici zapoczątkowali i rozwinęli ruch rekolekcyjny przez dawanie zarówno indywidualne, jak i zbiorowe *Ćwiczeń duchownych*. Ruch ten ogarnął całe społeczeństwo przybierając z czasem różne formy rekolekcji i misji ludowych dla wszystkich klas. Pierwszy dom rekolekcyjny na ziemiach polskich, w którym jezuici dawali *Ćwiczenia* św. Ignacego powstał w Czechowicach w 1905, następne we Lwowie w 1908 i Częstochowie w 1936 roku¹.

Dom Rekolekcyjny pw. św. Józefa we Lwowie przy ul. Dunin-Borkowskich zbudował w latach 1907–1908 doskonały organizator i kaznodzieja, o. Stanisław Sopuch². Budynek posiadał 70 pomieszczeń, w tym 50 dla osób odprawiających rekolekcje, zarówno duchownych, jak i świeckich. W domu tym 3–4-dniowe rekolekcje mogli odprawiać wyłącznie „mężczyźni wszelkich zawodów i powołań”³. Wśród od-

¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebień przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, s. 116, 428, 565 (dalej cytuję jako: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*).

² Sopuch Stanisław (1869–1941), m.in. operariusz, kaznodzieja i organizator stowarzyszeń robotniczych we Lwowie (1899–1904), superior rezydencji (1904–1908 i 1913–1915) oraz domu rekolekcyjnego (1908–1913) we Lwowie. Podczas I wojny światowej deportowany do Kijowa. W latach 1919–1926 prowincjał galicyjski. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 633.

³ R. Koppens, *Dom rekolekcyjny dla mężczyzn we Lwowie. (Jego narodowe i religijne znaczenie. Potrzeba i historia powstania)*, Lwów 1908, s. 40. W Domu Rekolekcyjnym we Lwowie dawano także dłuższe rekolekcje. „Wszystkim zaś rekolekcjom w pojedynkę przewodniczył niestrudzony, a zawsze przez rekolektantów wiele

prawiających rekolekcje we Lwowie przeważali księża, w tym wielu z terenów Rosji, od Dyneburga i Petersburga aż po Odessę, kler ormiański oraz inteligencja, głównie nauczyciele. Domem zarządzali zwykle misjonarze i rekolekcjoniści, którzy obejmowali pracę duszpasterską również wiernych w okolicy.

Dynamicznie rozwijające się dzieło rekolekcji ignacjańskich zostało zahamowane przez I wojnę światową i konflikt ukraińsko-polski. Ilustrują to wyraźnie statystyki prowadzone przez jezuitów. O ile w 1911 roku w rekolekcjach wzięło udział 613 osób, o tyle do końca sierpnia 1914 roku odnowy duchowej szukało tylko 28 osób, przeważnie samych kapłanów. Kolejne lata wojny przynoszą jeszcze gorszą statystykę. W 1915 roku rekolekcje odprawiło 17 osób, a w dwóch następnych latach tylko po 6 osób. Zmianę na lepsze przynosi rok 1918, kiedy to z rekolekcji skorzystało 128 księży, ale ani jedna osoba świecka. W 1919 roku rekolekcje odprawiło 150 księży i 7 osób świeckich; w 1920 – 95 kapłanów i 4 osoby świeckie, natomiast w 1921 roku 229 księży i 4 świeckich. Z kolei w 1922 roku z rekolekcji ignacjańskich skorzystało 265 kapłanów i 3 osoby świeckie⁴.

Podczas walk we wrześniu 1939 roku uległ poważnym uszkodzeniom dach oraz okna kościoła i domu. W czasie walk 27 kwietnia 1944 roku dom został zbombardowany. Ostatecznie jezuita polscy zamknęli placówkę 4 czerwca 1946 roku. Po uzyskaniu przez Ukrainę niepodległości Dom Rekolekcyjny przeszedł na własność kościelną i jest tymczasowo zajęty przez siostry zakonne obrządku bizantyjsko-ukraińskiego⁵.

Od początku istnienia Towarzystwa Jezusowego biblioteki były zawsze przedmiotem jego szczególnej troski i opieki. Nie żałowano nigdy pieniędzy na książki, stąd też biblioteki jezuickie należały do najbogatszych i najzasobniejszych pod względem ilości dzieł, jak i ich jakości. Kasata zakonu w 1773 roku spowodowała rozproszenie zbiorów, a po części nawet zagładę. Po przywróceniu zakonu w 1814 roku, jezuita musieli na nowo tworzyć biblioteki, nierzadko od podstaw⁶.

W Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie pod sygnaturą 1181-XI znajduje się spis książek biblioteki Domu Rekolekcyjnego we Lwowie. Jest to zeszyt o wymiarach 123 na 193 mm, oprawiony w twardą okładkę, na której widnieje odręczny atramentowy napis: „Rok 1913. Spis książek kupionych lub darowanych do biblioteki Domu Rekolekcyjnego”. Wewnątrz, na pierwszej i ostatniej stronie zeszytu umieszczona została pieczętka o treści: „Bibl. Domu Rekol. OO. Jezuitów we Lwowie”. Pieczętka zawiera monogram Chrystusa: „IHS”. Ponadto jest tam również pieczętka Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego⁷, którą umieszczono po zakończeniu II wojny światowej, kiedy zeszyt wraz z biblioteką trafił ze Lwowa do archiwum jezuitów na Małym Rynku w Krakowie.

ceniony, o. Pydykowski. Miał ich dotąd 6, z tych jedne 10-dniowe, drugie 6-dniowe”. J. Sobaś, *Z dziejów i prac Domu Rekolekcyjnego we Lwowie w ciągu lat ostatnich*, „Nasze Wiadomości” 7 (1923–1925), s. 78.

⁴ J. Sobaś, *Z dziejów i prac Domu Rekolekcyjnego...*, „Nasze Wiadomości” 7 (1923–1925), s. 75–78.

⁵ Lwów – Dunin Borkowskich, ATJKr. rkps 388, s. 1–57; J. Brząkański, *Dom rekolekcyjny we Lwowie*, „Nasze Wiadomości” 2 (1906–1909), s. 480–492; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 381–382.

⁶ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 42–44.

⁷ Od 1975 roku Prowincja Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego.

Na 13 z kilkudziesięciu stron zeszytu są informacje o zakupach i darowiznach książek, które miały miejsce w latach 1913–1926. Ze spisu wynika, że zakupy i darowizny książek były bardzo nieregularne, mianowicie w latach 1913–1914, 1924–1926, czyli w latach wolnych od zawieruchy wojennej, kiedy jezuici mogli swobodnie prowadzić działalność rekolekcyjną. Pod rokiem 1914 widnieje uwaga: „przepisano w inną książkę”⁸, prawdopodobnie poczyniona przez bibliotekarza. Notatka ta sugeruje, że istniał zapewne jeszcze jeden zeszyt, w którym zapisywano książki kupione lub darowane do biblioteki Domu Rekolekcyjnego.

Zamieszczone wykazy ukazują zależność między zakupem książek dla biblioteki Domu Rekolekcyjnego we Lwowie a I wojną światową oraz okresem powojennym, o którym wybitny znawca szkolnictwa i kultury jezuickiej o. Stanisław Bednarski⁹ pisał, że na początku lat dwudziestych XX wieku „cały polski (i nie tylko polski) przemysł wydawniczo-prasowy przechodził kryzys”. Dopiero „ostatnie półtora roku (od stycznia 1922 do końca maja 1923) zaznaczyło się pomyślnym rozwojem naszej drukarni, a tym samym i Wydawnictwa [Księży Jezuitów w Krakowie]”¹⁰.

Można postawić pytanie o to, kto dokonywał zakupu książek dla biblioteki. Należy mniemać, że bibliotekarze, chociaż nie można wykluczyć także przełożonych (superiorów) Domu Rekolekcyjnego, tym bardziej, że to właśnie oni dysponowali pieniędzmi oraz najczęściej otrzymywali darowizny¹¹. Duża część książek figurujących w spisie, to dary autorów i tłumaczy. Nie brak również darów pochodzących od zaprzyjaźnionych zakonów oraz egzemplarzy obowiązkowych (tzw. *gratisów*) przesyłanych przez jezuickie Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy w Krakowie¹². O przewadze darowizn nad zakupami może świadczyć uwaga bibliotekarza „kupiona” przy książce Ludwika de la Palma SJ, *Histoire de la Passion de N.S. Jésus-Christ* (Paris 1904)¹³. Takich adnotacji jest w spisie niewiele. Bibliotekarz zaznaczał liczbę nabytych egzemplarzy książek lub broszur, jeśli było ich więcej niż jeden egzemplarz. Zanotował też w spisie, że list pasterski arcybiskupa lwowskiego obrządku łacińskiego Józefa Bilczewskiego (1860–1923) *Chleb żywota* z 1911 roku trafił do biblioteki

⁸ Spis książek kupionych lub darowanych do biblioteki Domu Rekolekcyjnego, ATJKr. rkps 1181-XI, s. 7v.

⁹ Bednarski Stanisław (1896–1942), od 1935 r. prokurator Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy, a od 1937 r. jego dyrektor. Autor wielu artykułów naukowych i popularnonaukowych z historii jezuitów. Zmarł w obozie zagłady w Dachau. Sługa Boży i kandydat na ołtarze. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 33–34.

¹⁰ S. Bednarski, *Nasza drukarnia krakowska i Wydawnictwo*, „Nasze Wiadomości” 7 (1923–1925), s. 27. Por. idem, *Nasza drukarnia krakowska*, „Nasze Wiadomości” 6 (1922), s. 140.

¹¹ Przełożonymi (superiorami) Domu Rekolekcyjnego we Lwowie byli w interesującym nas okresie następujący ojcowie jezuici: Stanisław Sopuch (1908–1912), Apoloniusz Kraupa (1912–1913), Alojzy Warol (1913–1916), Józef Gadowski (wicesuperior) (1916–1918), Julian Smodlibowski (wicesuperior) (1918–1919), Wojciech Trubak (1919–1920), Michał Barglewski (1920–1922), Jan Sobaś (1922–1926), Wojciech Trubak (1926–1928). *Catalogus Provinciae Galicianae Societatis Jesu 1908-1920*; *Catalogus Provinciae Poloniae Societatis Jesu 1921–1926*.

¹² Od 1918 do 1935 roku nosiło nazwę: Wydawnictwo Księży Jezuitów.

¹³ Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 6v–7r.

w liczbie kilkudziesięciu egzemplarzy. Ponadto w innym miejscu zaznaczył, że było tam także wiele egzemplarzy innych niewymienionych z tytułu jego listów¹⁴.

Z katalogów zakonnych wynika, że w interesującym nas okresie od 1913 do 1926 roku bibliotekarzami w lwowskim Domu Rekolekcyjnym byli ojcowie: Henryk Pydynekowski¹⁵ (1913–1924), Jacek Tylka¹⁶ (1924–1925) i Józef Gliwa¹⁷ (1925–1926). Z katalogów tych wynika także, że w pierwszych latach istnienia Domu Rekolekcyjnego funkcję bibliotekarza pełnili: o. Konstanty Czaykowski (Czajkowski) (1908–1909), o. Marcin Dominik (1909–1910), o. Michał Kurzeja (1910–1911), o. Konstanty Marszałowicz (1911–1912) i o. Wiktor Bielecki (1912–1913). Trudno powiedzieć coś konkretnego o działalności bibliotecznej tych ostatnich jezuitów, nie zachowały się bowiem ślady ich krótkiej, bo zaledwie rocznej, działalności. Nie ulega natomiast wątpliwości, że od samego początku istnienia Domu Rekolekcyjnego jezuita nabywali książki na jego potrzeby¹⁸. Były to zapewne książki o tematyce rekolekcyjnej oraz wiele egzemplarzy Pisma św. Dopiero w 1913 roku, czyli po pięciu latach istnienia Domu Rekolekcyjnego, o. Pydynekowski zaprowadził zeszyt, w którym zaczął zapisywać książki kupione lub подарowane bibliotece.

Zaprowadzenie *Spisu książek kupionych lub darowanych do biblioteki Domu Rekolekcyjnego* w 1913 roku można powiązać z publikacjami o. Kazimierza Konopki¹⁹, który w kilku artykułach zamieszczonych na łamach czasopisma zakonnego wydawanego nieregularnie na prawach rękopisu wyłącznie dla użytku członków zakonu „Nasze Wiadomości” niestrudzenie przynaglał wszystkie placówki jezuickie, a zwłaszcza

¹⁴ Spis książek..., ATJKr. 1181–XI, s. 3v–4r, 5v–6r; *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, red. H.E. Wyczawski, t. I, Warszawa 1981, s. 161 (dalej stosuję skrót: SPTK). 23 X 2005 roku papież Benedykt XVI kanonizował w Rzymie podczas mszy św. dwóch polskich duchownych pracujących we Lwowie: ks. arcybiskupa Józefa Bilczewskiego i ks. Zygmunta Gorazdowskiego (1845–1920), zwanego „księdzem dziadów”.

¹⁵ Pydynekowski Henryk (1847–1936), m.in. współpracownik Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy w Krakowie (1906–1909) i kierownik duchowy św. Alberta Chmielowskiego, rekolekcjonista we Lwowie (1909–1924), duchowny w Piotrkowie (1924–1927) i Kaliszu (1927–1936). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 555.

¹⁶ Tylka Jacek (1857–1925), operariusz, kaznodzieja i spowiednik we Lwowie (1904–1908, 1911–1912, 1915–1916 i 1924–1925), misjonarz wśród robotników sezonowych w Saksonii. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 706.

¹⁷ Gliwa Józef (1864–1928), operariusz we Lwowie, Tarnopolu, Czerniowcach, Cieszynie, Krakowie i Lwowie, kaznodzieja, moderator sodalicii, autor artykułów religijnych i kazań. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 182.

¹⁸ Wśród wydatków (*expensa*) lwowskiego Domu Rekolekcyjnego za lata 1906–1911 widnieją książki (*libelli typis mandati, folia etc.*) i wyposażenie biblioteki (*supellex bibliothecae*). Na innym miejscu zanotowano, że dla biblioteki zakupiono szafy i książki za 300 koron austriackich. Lwów – Dunin Borkowski, ATJKr. rkps 388, s. 26, 47.

¹⁹ Konopka Kazimierz Stanisław (1879–1941), m.in. kapelan w Legionach polskich (1915–1918), profesor Seminarium Duchownego w Żytomierzu (1918–1920), katecheta gimnazjum i seminarium nauczycielskiego oraz kapelan szpitala wojskowego w Chełmie Lubelskim (1920–1921), dyrektor Gimnazjum św. Kazimierza w Wilnie (1921–1923), profesor historii i geografii w Chyrowie (1923–1930 i 1933–1938), misjonarz w Rodezji Północnej (ob. Zambia) (1930–1933). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 300; *Lista strat wśród duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1939–1945. Publikacja ku uczczeniu 60-tej rocznicy zakończenia II wojny światowej*, praca zb. pod red. ks. J. Krętosza i M. Pawłowiczowej, Opole 2005, s. 39.

odpowiedzialnych do ciągłej troski o biblioteki zakonne i do dbałości o ich zbiory²⁰. Konopka opracował także zasady i przepisy dotyczące organizacji i utrzymania bibliotek, które ukazały się dwukrotnie drukiem w formie książki: *Jak urządzić biblioteki?* (Kraków 1913, 1925). W publikacji tej zawarł praktyczne, najważniejsze wiadomości i wskazówki dotyczące prowadzenia biblioteki, zebrane z zakresu bibliotekarstwa z dzieł fachowych, które przytoczył w przedmowie.

Wiadomości te – pisał w przedmowie – wzbogacono nadto uwagami, jakich nabyto z doświadczenia, świeżo, przy katalogowaniu kilku większych prywatnych bibliotek (każda po kilkanaście tysięcy dzieł, a kilkadziesiąt tysięcy tomów, i to zakresu wszystkich działów nauki, a bardzo obfitego działu czasopism)²¹.

Z publikacji korzystali niewątpliwie jego współpracownicy zakonnicy, w tym bibliotekarze Domu Rekolekcyjnego we Lwowie. Zawiera ona wiele ilustracji, np. plan rozmieszczenia szaf w bibliotece, formularze do inwentarza, pudełko katalogowe z katalogiem autorów, wzór jak przybijać pieczętki na książce, formularze na rewersy do wypożyczonych książek itd.

Zapisy w omawianym spisie książek nie zawsze dokonywane były z troską o pełne podanie danych bibliograficznych. Często odnosi się wrażenie, że bibliotekarz dokonywał wpisów w pośpiechu. Stąd niektóre tytuły książek zawierają skróty bądź ich człony są przestawione, np. książkę o Alfonsa Rodrycjusza SJ *O postępowaniu w doskonałości i cnotach chrześcijańskich* (cz. I, Kraków 1914), zapisano skrótkowo: *O postępowaniu w doskonałości...*²². Książki wpisane w 1913 roku mają tytuł oraz nazwisko i imię autora (lub odwrotnie), natomiast brak przy nich miejsca i daty wydania, tak jest np. przy *Trylogii* H. Sienkiewicza, a broszura o Alojzego Warola SJ *Chleb w Kościele, albo czy Kościół chleba nie daje?* (Milwaukee 1911), została zapisana z pominięciem drugiej części tytułu, miejsca i roku wydania²³. Niektóre wpisy zawierają jedynie tytuły książek (czasami pisane skrótami), bez nazwiska i imienia autora oraz miejsca i daty wydania (por. rok 1924, duża część roku 1925). Takie niepełne opisy bibliograficzne nastrożają wiele trudności w identyfikowaniu książek i przyporządkowaniu ich autorom. Np. przy książce *Matka Boska w roku kościelnym. Nabożeństwa majowe w 32 rozmyślaniach* (Cieszyn 1926), która zamyka spis, bibliotekarz umieścił nazwisko tłumacza z języka niemieckiego ks. Jana Szurowackiego, a nie rzeczywistego autora dzieła, ks. Franciszka Proschwitera.

²⁰ K. Konopka, *Co się stało z naszymi dawnymi bibliotekami w Krakowie?*, „Nasze Wiadomości” 3 (1912), s. 609–611; K. K[onopka], T. K[aryłowski], *O bibliotekach naszych w Kolegiach Prowincji galicyjskiej*, „Nasze Wiadomości” 3 (1912), s. 469–481 [odbitka z „Naszyc Wiadomości” 3 (1912), nr 17, Drukarnia „Czasu” w Krakowie, *O bibliotekach w kolegiach Towarzystwa Jezusowego Prowincji Galicyjskiej*, Kraków 1912]; K. Konopka, *Rewindykacja bibliotek jezuickich w Tarnopolu*, Kraków 1928.

Później z tą samą troską o bibliotekach jezuickich mówił i pisał o. Józef Pachucki SJ, *O naszych bibliotekach*, „Nasze Wiadomości” 9 (1928–1929), s. 189–195. Jest to referat wygłoszony na zjeździe przełożonych zakonu w Krakowie 21 XI 1928 roku. Wyjątkową troską o stan bibliotek zakonu wykazał o. Stanisław Bednarski SJ. *Biblioteka Prowincji Małopolskiej*, „Nasze Wiadomości” 9 (1928–1929), s. 75–79.

²¹ K. Konopka, *Jak urządzić biblioteki?*, Kraków 1913, s. 4.

²² Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 8v–9r.

²³ Ibidem, s. 1r–2r.

Spis zawiera w sumie 241 pozycji bibliotecznych, przy czym najwięcej wpisów, bo aż 144 pozycje książkowe, obejmuje rok 1913. Nie można wykluczyć, że jest to spis wszystkich książek znajdujących się wówczas w bibliotece, któremu towarzyszyła próba skatalogowania zbioru. W roku 1914 mamy tylko 9 nabytków. W roku 1914 na skutek ewidentnej pomyłki bibliotekarz napisał dwa razy numer 152, pod którym umieścił dwie różne publikacje. Spis nie odnotowuje żadnych nabytków w latach 1915–1923. W latach 1924–1925 biblioteka wzbogaciła się o 78 tytułów, do 15 kwietnia 1926 roku biblioteka pozyskała 8 książek, a po tej dacie, która oznacza wpis prowincjała, o dwa dalsze dzieła. Pod rokiem 1924 widzimy kolejną pomyłkę bibliotekarza, który nie zachował kolejności i pominął pozycję 163 i 164, przechodząc od pozycji 162 do 165²⁴. Rok 1924 kończy się na pozycji 182. Z kolei nabytki w 1925 roku bibliotekarz rozpoczyna zapisywać od numeru 1. Charakter pisma wskazuje, że od 1925 roku zapisów dokonywała już inna osoba, prawdopodobnie nowy bibliotekarz, o. Józef Gliwa.

Ze spisu wynika, że większość książek i czasopism biblioteki lwowskiej to publikacje w języku polskim. Nie brak jednak książek, czasopism i broszur w języku angielskim, francuskim, niemieckim, łacińskim (np. *Divi Augustini Confessionum libri tredecim*), ukraińskim, szwedzkim oraz tłumaczeń na język polski z języka łacińskiego, niemieckiego, francuskiego oraz włoskiego. Bogactwo literatury obcojęzycznej obecnej w spisie można tłumaczyć nie tylko kontaktami jezuitów lwowskich ze swoimi współpracownikami z zachodniej Europy, ale także i tym, że jezuita lwowski prowadził często pracę misyjną wśród polskich robotników sezonowych w Saksonii i Szwecji oraz wśród polskich emigrantów w Ameryce Północnej.

Warto podkreślić, że w spisie mamy m.in. 15 egzemplarzy²⁵ listów pasterskich lwowskiego arcybiskupa obrządku greckokatolickiego Andrzeja Szeptyckiego, w języku ukraińskim. Ponadto występują w nim tłumaczenia na język ruski „wyciągu” powieści historycznej z pierwszej połowy XVIII wieku *Na stepach* Rawity²⁶, *Katechizm* austriacki w języku ruskim, *Opowiadania z fizyki* (2 broszurki), *Prawdy wieczne* bazylianina Klemensa Sarnickiego (1832–1909)²⁷, *Opowiadania* (broszurka) znanej pisarki ukraińskiej Marko Wowczok (1834–1907)²⁸. W spisie figurują aż cztery dzieła Bohdana Nestora Łepkyja (1872–1941), ukraińskiego poety, nowelisty i powieściopisarza, historyka literatury, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, senatora Rzeczypospolitej, który położył duże zasługi w dziedzinie zbliżenia kulturalnego oraz

²⁴ Ibidem, s. 8v–9r.

²⁵ Ibidem, s. 3v–4r.

²⁶ Czyli agronoma, beletrysty i historyka Franciszka Gawrońskiego (1845–1930). K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia. Lata 1881–1900*, t. II, Kraków 1907, s. 13.

²⁷ Jest to tłumaczenie dzieła *Verità eterne* (Milan 1688) włoskiego pisarza duchownego o. Karola Rossignoli SJ (1631–1707).

²⁸ Estreicher podaje Marko Wowczko: *Narodni opowidania*. Był to cykl opowiadań z życia ludu, inicjujący rozwój realistycznej prozy ukraińskiej. K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia*, t. VII (dopełnienia), Kraków 1882, s. 258.

współpracy literackiej ukraińsko-polskiej: *Zarys literatury ruskiej, Opowiadania*²⁹ (broszurka), *Poezye*³⁰ (broszurka), *Pro Najmyczku* (broszura) oraz jedna broszurka Iwana Franki (1856–1916) pt. *Pryczcia pro slipca*. W bibliotece były także w języku ukraińskim dwa egzemplarze *Podręcznika do dogmatyki* Torońskiego³¹. Z dzieł rosyjskojęzycznych jest opowiadanie *Taras Bulba* Mikołaja Gogola (1805–1852).

Wśród autorów książek występujących w spisie przeważają duchowni, księża zakonni i diecezjalni. Z kolei wśród księży zakonnych dominują jezuici, zarówno polscy, jak i zagraniczni. Ich publikacje na ogół wychodziły w krakowskim Wydawnictwie Księży Jezuitów. Z innych zakonów najczęściej pojawiają się w spisie publikacje bardzo popularnego w tamtych czasach benedyktyna Kolumbana Marmiona, zamieszczone w serii „Biblioteka Życia Wewnętrznego” Wydawnictwa Księży Jezuitów: *Chrystus w swoich tajemnicach* (tłumaczenie z francuskiego o. Józef Andrasz SJ, Kraków 1923), *Oblubienica Chrystusowa* (tłumaczenie z francuskiego ks. Stanisław Maciątek, Kraków 1924). Dzieło *Modlitwa Mistyczna* (Kraków 1922), które należy do serii „Biblioteka Życia Wewnętrznego” i zostało przetłumaczone przez o. Józefa Andrasza SJ, bibliotekarz błędnie przypisał Kolumbanowi Marmion OSB. Autorem tego dzieła jest o. René Maumigny SJ³². Ponadto są tam trzy dzieła redemptorysty francuskiego o. Józefa Schryvers: *Boski Przyjaciel* (Kraków 1924), *Dobra wola* (Kraków 1923), *Oddanie się Bogu* (Kraków 1923).

Warto w tym miejscu poświęcić kilka słów „Bibliotece Życia Wewnętrznego”, która doskonale odpowiadała na oczekiwania osób świeckich i duchownych, pragnących pogłębiać życie duchowe w życiu codziennym, jak i celom i potrzebom domów rekolekcyjnych. Była to seria wydawnicza jezuickiego Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy w Krakowie, obejmująca klasyczne dzieła z dziedziny ascetyki i mistyki, głównie tłumaczenia cennych dzieł światowej literatury katolickiej. Inicjatorem i redaktorem serii był o. Józef Andrasz³³. Od 1921 do 1936 roku ukazało się w serii 41 dzieł w nakładzie co najmniej po 5000 egzemplarzy. Oprócz wyżej wymienionych książek Kolumbana Marmiona OSB i René Maumigny SJ, w spisie znajdujemy kilka innych dzieł z „Biblioteki Życia Wewnętrznego”, których autorami byli: o. Maria René de la Broise SJ, *Najświętsza Panna* (Kraków 1925) (2 egzemplarze), o. René de Maumigny SJ, *Modlitwa myślna* (Kraków 1922), o. Maurycy Meschler SJ, *Trzy pod-*

²⁹ Zapewne chodzi o *Opovidannja* (Lwów 1901). M. Jakóbiec, *Łepkyj Bohdan Nestor*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVIII, s. 346 (dalej stosuję skrót: PSB).

³⁰ Prawdopodobnie chodzi o *Poezye, rozrado odyńoka* (Lwów 1908). M. Jakóbiec, *Łepkyj Bohdan Nestor*, [w:] *PSB*, t. XVIII, s. 346.

³¹ Wydaje się, że bibliotekarz miał na myśli dzieło Aleksandra Torońskiego pt. *Chrystiańsko-katolicka dogmatyka fundamentalna, nauka wiry osnowna i apologetyka dla uczennykiw wysszych klas gimnazjalnych*, Lwów 1893. Por. K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX. stulecia. Lata 1881–1900*, t. IV, Kraków 1916, s. 397.

³² *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972. Historia, opracowania, bibliografia*, red. Z. Wilkosz i L. Grzebień, Kraków 1972, s. 319.

³³ Andrasz Józef (1891–1963), od 1920 do 1928 i od 1930 do 1952 współpracował z Wydawnictwem Apostolstwa Modlitwy w Krakowie, a w latach 1936–1937 był jego dyrektorem. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 9.

stawy życia duchownego (Kraków 1917)³⁴, o. Jan Rostworowski SJ, *Obrazki z życia Zbawiciela* (Kraków 1923)³⁵.

Z kolei o. Kazimierz Riedl³⁶ redagował serię „Pobożne książki dla wiernych każdego stanu”, którą wydawano w latach 1880–1898. Ukazało się w niej 71 publikacji książkowych. Wiele z nich doczekało się kolejnych wznowień. W bibliotece lwowskiego Domu Rekolekcyjnego znajdujemy m.in.: *Prawdy wieczne* o. Karola Rossignoli SJ (w tłumaczeniu o. Henryka Jackowskiego SJ, Kraków 1918), „*Oto Matka Twoja*”. *Czytania o Matce Bożej* (Kraków 1923), *Czytania o Męce Pańskiej* (Kraków 1921) i *Nauka wiary i obyczajów* (t. 3, Kraków 1910) o. Kazimierza Riedla, *Ewangelie niedzielne i świąteczne z objaśnieniami* (Kraków 1923) o. Henryka Jackowskiego SJ, *Miesiąc marzec z przykładami poświęcony czci św. Józefa* (Kraków 1906) i *Miesiąc maj poświęcony czci Najświętszej Maryi Panny z przykładami* (Kraków 1896, 1918) powstańca styczniowego z 1863 roku o. Waleriana Mrowińskiego SJ, *Czytania świąteczne dla ludu naszego* (Kraków 1918) słynnego kaznodziei i misjonarza o. Karola Antoniewicza SJ, *Nauki o Przenajświętszym Sakramencie* (Kraków 1900) słynnego kaznodziei króla Zygmunta III o. Piotra Skargi, *Święty Stanisław Kostka* (Kraków 1921) o. Jana Badeniego SJ, *Żywot św. Alfonsa Rodrigueza Wyznawcy Towarzystwa Jezusowego* (Kraków 1888), o. Leona Kapauna SJ, *Święta Magdalena Zofia Barat* w tłumaczeniu s. Heleny Chłapowskiej (Kraków 1925), *Obrazki z życia św. Franciszka Ksawerego* o. Jerzego Schurhammera SJ (w tłumaczeniu z niemieckiego o. Stanisława Bartynowskiego SJ, Kraków 1922), *Czytania wielkopostne o Matce Boskiej Bolesnej* (Kraków 1923) o. Aleksandra Mohla SJ.

Do biblioteki trafiały także „Głosy Katolickie”, miesięcznik wydawany przez Wydawnictwo Księży Jezuitów (WAM) w Krakowie w latach 1900–1939. W sumie wyszło 39 roczników i 467 numerów pisma. Każdy zeszyt „Głosów” zawierał odrębne opracowanie z dziedziny religijnej lub społecznej. Według założeń podanych w pierwszych numerach pisma — miało ono pouczać wiernych o wszystkich najważniejszych i najpotrzebniejszych prawdach wiary i przeciwdziałać zgubnym naukom i prądom nurtującym społeczeństwo³⁷. W spisie biblioteki lwowskiej spotykamy także

³⁴ Na przykładzie tej publikacji z 1917 r., wpisanej do zeszytu w 1925 roku, widać, że niektóre książki trafiały z opóźnieniem do biblioteki Domu Rekolekcyjnego.

³⁵ *Wspaniały sukces «Biblioteki Życia Wewnętrznego»*, „Nasze Wiadomości” 11 (1935), s. 212–213; *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972...*, s. 83, 401–403; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 44.

³⁶ Riedl Kazimierz (1841–1898), dyrektor Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy (1884–1888). W Krakowie otoczył opieką dziewczęta służące i dał początek utworzonemu później Stowarzyszeniu św. Zyty. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 570.

³⁷ „Głosy Katolickie” powstały jako kontynuacja serii wydawniczej „Pobożne książki dla wiernych każdego stanu”. Początkowo „Głosy Katolickie” stanowiły dodatek do czasopisma „Posłaniec Serca Jezusowego”, czasem również do pisma „Sodalis Marianus”. Do 1920 roku włącznie ukazywały się w małym formacie 14 x 9 cm jako zeszyty tematyczne liczące przeważnie po 32 strony. Od 1921 r. redaktor o. Jan Rostworowski powiększył format do ósemki. W poszczególnych numerach poruszano wiele tematów. Od roku 1924 wrócono do małych, jednotematycznych zeszytów. Wiele numerów pisma było wielokrotnie wznawianych bądź to jako „Głosy Katolickie”, bądź jako niezależne broszury. Nakład jednorazowy wynosił od 5 tys. do 100 tys. egzemplarzy. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 183; *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972...*, s. 414–430.

odbitki artykułów zamieszczonych w „Głosach Katolickich”, które później publikowane były w formie tanich książeczek. Autorem wielu z nich był popularyzator teologii o. Feliks Cozel SJ (1847–1928), redaktor „Głosów Katolickich” w latach 1905–1906 i 1907–1908. Z tej serii znajdują się w spisie lwowskiej biblioteki następujące publikacje o. Cozela: *Wierzyć czy nie wierzyć?* (Kraków 1924), *Spowiedź jaką być powinna i jak się do niej gotować?* (Kraków 1923), *Dokąd idziesz i dokąd zajdziesz?* (Kraków 1923), *Msza święta, jej znaczenie, obrzędy i sposoby słuchania* (Kraków 1917)³⁸ oraz *Upominek dla rodzin* (Kraków 1922) o. Kazimierza Bisztygi SJ³⁹.

W spisie występuje także książka o. Piotra Skargi pt. *Na przewozie* (Chyrow 1912). Należała ona do serii wydawanej przez Chyrowskie Koło Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi⁴⁰.

Należy podkreślić, że w kontemplacji o Królestwie Chrystusowym w *Ćwiczeniach duchownych* św. Ignacy Loyola zwraca uwagę odprawiającemu rekolekcje, iż „w drugim tygodniu i podobnie w przyszłości wielki pożytek przyniesie odczytywanie niektórych fragmentów z ksiąg *O naśladowaniu Chrystusa* [Tomasza a Kempis] albo z Ewangelii i żywotów świętych”⁴¹. Uwaga Ignacego nie mogła nie pozostać bez wpływu na zawartość biblioteki lwowskiego Domu Rekolekcyjnego. Spis książek wymienia wiele żywotów świętych i błogosławionych, przeważnie jezuickich, po które rekolektant mógł sięgnąć w trakcie odprawiania *Ćwiczeń duchownych*. Oprócz książek wymienionych w serii „Pobożne książki dla wiernych każdego stanu”, spotykamy tam: *Żywoł św. Franciszka z Asyżu* bernardyna Euzebiusza Statecznego; życiorys św. Gemmy Galgani pióra Germana od św. Stanisława; żywot bł. Elżbiety od Trójcy Przenajświętszej (1880–1906); *Święty Paweł* (Kraków 1924) pióra o. F. Prata SJ w tłumaczeniu z francuskiego Lewandowskiego; *Nauki w czasie nowenny do św. Stanisława Kostki* (Kraków 1924) autorstwa o. Józefa Gliwy SJ; żywot św. Jana Berhansa o. Hipolita Delehaye SJ w tłumaczeniu z francuskiego Anny Dąbskiej (Kraków 1924); *Duch św. Teresy od Dzieciątka Jezus według jej pism i świadków naocznych jej życia* (Kraków 1925) w tłumaczeniu z francuskiego; *Miesiąc marzec z przykładami poświęcony czci św. Józefa* (Kraków 1906) o. Waleriana Mrowińskiego SJ; *Życie św. Alojzego Gonzagi Patrona młodzieży* (Kraków 1923) o. Maurycyego Meschlera SJ w tłumaczeniu z niemieckiego o. Józefa Pachuckiego SJ; *Żywoł W. O. Klaudiusza de*

³⁸ L. Grzebień, *Cozel Feliks*, [w:] *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 5, pod red. L. Grzebienia, s. 243–246 (dalej stosuję skrót: *SPTK*).

³⁹ L. Grzebień, *Bisztyga Kazimierz*, [w:] *SPTK*, t. 5, s. 124–128.

⁴⁰ Celem tego Towarzystwa, które powstało 14 października 1909 roku w konwiktach chyrowskim, jako filia Lwowskiego Towarzystwa, było popieranie prasy katolickiej oraz kupowanie i rozprowadzanie w kraju i za granicą w różnych środowiskach broszur religijno-patriotycznych. *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972...*, s. 466–467; J. Niemiec, *Zakład Naukowo-Wychowawczy Ojców Jezuitów w Chyrowie 1886–1939*, Rzeszów–Kraków 1998, s. 316–321.

⁴¹ Ignacy Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, przekł. J. Ożóg, Kraków 2003, nr 100. Od czasów Loyoli i Manresy (1522) św. Ignacy był rozmiłowany w *Naśladowaniu Chrystusa* i uważał je za perłę książek duchownych. Ile zawdzięczał żywotom świętych (*Legenda Aurea, Flos Sanctorum*), o tym świadczy jego *Autobiografia* i zbawienne owoce w jego duszy pod wpływem tej lektury. *Pisma Wybrane*, opracował M. Bednarz, Kraków 1968, t. I, s. 103, 179, 181; t. II, s. 35, 196, 396.

la Colombière (Kraków 1903) o. Piotra Charriera SJ; *Żywot św. Małgorzaty Marji Alacoque* (Kraków 1920) o. W. van Nieuwenhoffa SJ w tłumaczeniu z niemieckiego o. Edwarda Kosibowicza SJ. Wśród życiorysów znajduje się także książka o. Józefa Brząkałskiego SJ poświęcona opiekunowi ubogich w Tarnopolu i zmarłemu w opinii świętości o. Antoniemu Reichenbergowi SJ (1825–1903) (Kraków 1922) oraz niemieckie i polskie tłumaczenie *Das Leben Jesu (Żywot Pana naszego Jezusa Chrystusa w rozmyślaniach)* o. Maurycyego Meschlera SJ (Kraków 1913).

W spisie znajdują się książki, które z pewnością nie służyły odprawiającym rekolekcje ignacjańskie, a jedynie samym jezuitom, którzy je udzielali. Za takie należy uznać publikacje przeznaczone dla księży i osób duchownych, np.: *Tu es Petrus! Rozważania dla kapłanów* liturgisty, ks. arcybiskupa Piotra Mańkowskiego (1866–1933)⁴², *Ideał kapłana* historyka Kościoła ks. Adolfa Pleszczyńskiego (1841–1925), *Szereg rozmyślań dla kapłanów* (Kraków 1908), pedagoga i popularyzatora teologii ks. Mateusza Jeża (1862–1949). Znajdziemy też dzieła z filozofii, m.in. *Zarys filozofii historii* (Lwów 1925) urodzonego we Lwowie, popularyzatora teologii i publicysty ks. Aleksandra Pechnika (1854–1935), *Die philosophischen Probleme des Kommunismus vornehmlich bei Kant* (München 1922) Erharda Schlunda.

Oprócz wymienionych dzieł z duchowości, głównie ignacjańskiej, mamy też bogaty zbiór książek autorów polskich oraz tłumaczeń z języka niemieckiego i francuskiego, m.in.: 3 tomy *Exerzitien und Retraiten für Klosterfrauen* (Winterberg 1921) ks. Alfreda Hoppe; *O zasadę życia. Nauki rekolekcyjne* (Kraków 1923) o. Henryka Haducha SJ; *Drei Grundlehren des geistlichen Lebens* o. Maurycyego Meschlera SJ; *Priester-Exerzitien. Ein Büchlein für alle, die sie machen oder geben* (Innsbruck) oraz dwa egzemplarze *Ein Büchlein vom innerlichem Leben* (Innsbruck) o. Ruperta Wickla SJ.

Z literatury teologicznej spis ujmuje m.in.: *Non moechaberis* o. Augustyna Gemelli OFM, *Dogmat łaski* (Kraków 1924) o. Mariana Morawskiego SJ, *Substancyalność i nieśmiertelność duszy ludzkiej w świetle rozumu* o. Józefa Stanisława Adamskiego SJ, z apologii wiary katolickiej: *Apologetyka podręczna. Obrona wiary katolickiej z odpowiedziami na ważniejsze zarzuty* o. Stanisława Bartynowskiego SJ oraz *Questions asked by Protestants briefly answered*, by Rev. M. Phillips, zbiory rozważań (np. *Pielgrzymka życia. Rozważania na tle dziecięctwa Jezusowego* o. Mariana Morawskiego SJ, Kraków 1921), wybór listów generałów Towarzystwa Jezusowego do przełożonych zakonu (*Epistolae selectae Praepositorum Generalium ad Superiores Societatis Jesu*, Romae 1911), listy pasterskie arcybiskupa Józefa Bilczewskiego (oprócz wcześniej wymienionych list pasterski *Uczyć, Uczyć, Uczyć* w sprawie nauczania katechizmu) i arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego, kazania biskupów (np. kazanie arcybiskupa Bilczewskiego *Jezus Król, Marya Królowa*, wygłoszone w dniu koronacji obrazu Najświętszej Panny w Kochawinie⁴³), kaznodziejstwa (np. *Lekcyje*

⁴² W spisie bibliotekarz zapisał miejsce wydania: Warszawa 1913, chociaż wydaje się, że powinno być: Kraków 1913. Por. *SPTK*, t. VI, s. 419.

⁴³ Jezuitci objęli kościół w Kochawinie w roku 1931, a opuścili w 1946 r. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 288–289.

i Ewangelie na wszystkie niedziele i święta o. Jakuba Wujka SJ oraz wiele zbiorów kazań w języku niemieckim), mowy: *Mowy żałobne* arcybiskupa gnieźnieńskiego Floriana Stablewskiego (1841–1906), wydane przez ks. Józefa Kłosa (Poznań 1912) oraz *Katolicyzm Skargi a katolicyzm Polski dzisiejszej. Mowa powiedziana na wiecu Skargowskim w kruzgankach klasztoru OO. Dominikanów w Krakowie dnia 26 września 1912 r.*, wygłoszona przez ks. Władysława Chotkowskiego. Nie brak również książek z historii Stanów Zjednoczonych, Polski i Kościoła, różnych katechizmów. Uwagę zwracają *Ustawy Bractwa Wstrzemięźliwości* (Poznań), słowniki i encyklopedie (słownik szwedzki, polsko-angielski W.J. Łuszczki, niemiecko-ruski Kucikiewicza), 2 tomy *Dictionnaire d'Ascetisme* oraz literatura naukowa (2 tomy *Życie roślin w morzu. Wielkość i budowa gwiazd świata*). Spis wymienia Biblię protestancką (wydanie lipskie), przewodnik po bazylikach Rzymu wybitnego biblisty o. Władysława Szczyńskiego SJ pt. *Bazyliki Rzymu. Przewodnik dla pielgrzymów* (Kraków 1925) oraz podręcznik: *Etyka* dla gimnazjów.

Za przejaw zainteresowania jezuitów lwowskich problematyką społeczną i narodową można uznać m.in. książkę historyka Kościoła ks. Kamila Juliusza Kantaka (1881–1976) *Obowiązki społeczne i narodowe* (Poznań 1908) oraz publikacje, które bibliotekarz zapisał w zeszycie jako *Sprawozdanie z ruchu społecznego w Poznaniu i Biblioteka społeczna* (Katalog Księgarni św. Wojciecha).

W spisie znajdujemy stosunkowo dużo publikacji poświęconych rozwijanym przez jezuitów kultom Najświętszego Serca Pana Jezusa, Niepokalanego Serca Maryi, św. Józefa oraz nabożeństwu pasyjnym, majowym i czerwcowym, m.in.: *O czci Najświętszego Serca Pana Jezusa* (Kraków 1874) znanego historyka zakonu o. Jana Sygańskiego SJ, *Serce Jezusa źródło życia i świętości. Czytania o Najświętszym Sercu Pana Jezusa* (Kraków 1917) o. Ernesta Matzela SJ, *Miesiąc czerwiec poświęcony Najśladzszemu Sercu Pana Jezusa z przykładami dla ludu polskiego* (Kraków 1914) o. Waleriana Mrowińskiego SJ, *Miesiąc Maryi, czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja o świętych uroczystościach Najświętszej Panny Maryi* (Kraków 1914) i *Majowe nabożeństwo czyli zbiór krótkich rozmyślań na każdy dzień miesiąca maja objaśniających Salve Regina – Witaj Królowo* (Kraków 1917) wybitnego historyka zakonu o. Stanisława Załęskiego SJ, *Czytania o Męce Pańskiej* (Kraków 1921) o. Kazimierza Riedla SJ, *Serce Boże słońcem łask. Rozważania o sercu Jezusowym* (tłumaczenie z niemieckiego o. Marian Piechowski SJ, Kraków 1924) o. Marcina Hageny SJ, *Manete in dilectione mea. Serce Jezusa a kapłan* (Kraków 1925). W bibliotece nie zabrakło miejsca dla dzieła słynnego czciciela Marii, Ludwika Marii Grignon de Montforta (1673–1716) pt. *O zaofiarowaniu się Jezusowi przez Maryę* (Warszawa 1893) oraz książki *Marya i Bóg. Rozważania o Najświętszej Pannie w stosunku do Boga* znanego polskiego pisarza ascetycznego z XVII wieku o. Kaspra Drużbickiego SJ (1590–1662)⁴⁴.

⁴⁴ Wprawdzie spis nie podaje roku wydania dzieła Drużbickiego, ale można przypuszczać, że było to wydanie dokonane w Wydawnictwie Apostolstwa Modlitwy w 1910 roku. *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972...*, s. 294.

Wśród dzieł z historii Polski znajdujemy: *Piękne przykłady z Historii Polskiej* (Chicago), *Opowiadania i Życie polskie w dawnych wiekach* (Lwów 1911) znanego lwowskiego historyka kultury i sztuki Władysława Łozińskiego (1843–1913) oraz *Andrzej z Piasków Bobola* Ludwika Zarewicza (Lwów 1876). Natomiast z historii Kościoła znajdują się w spisie: *Drogi do Rzymu* (autobiografie 65 konwertytów) doktora teologii z jezuickiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, a później znanego działacza społecznego ks. Marcelego Godlewskiego (1865–1945), *Historia Kościoła katolickiego* ks. Antoniego Wapplera, *Dzieje Kościoła Katolickiego* teoretyka katechetyki i wykładowcy Uniwersytetu Lwowskiego ks. Józefa Boczara (1861–1921), *Zarys historii Kościoła dla szkół średnich i seminariów nauczycielskich* teoretyka katechetyki ks. Walentego Gadowskiego (1861–1956), *Katolicycy reformatorzy XVI stulecia. Szkice charakterów. Ignacy z Loyoli. Teresa od Jezusa. Filip Nereusz. Karol Boromeusz* wybitnego historyka Kościoła Ludwika Pastora (tłumaczenie z niemieckiego ks. bp Piotr Mańkowski, Kraków 1924)⁴⁵, opisy miejsc kultu historyka, ks. Józefa Pruszkowskiego (1837–1925) (pod pseudonimem Podlasiak): *Kodeń Sapienhów. Jego kościoły i starożytny obraz Matki Boskiej Gwadalupeńskiej (de Guadalupe)* (Kraków 1898), *Historia zjawionego i cudownego obrazu Matki Boskiej oraz Kościoła i probostwa z Leśny na Podlasiu, zabranego na własność prawosławia...* (Kraków 1897), *Janów Biskupi, czyli Podlaski. Z dawnych i współczesnych źródeł* (Kraków 1897) oraz dzieło apologety i historyka Kościoła, biskupa łuckiego i zytomierskiego ks. Karola Niedziałkowskiego (1846–1911) zatytułowane: *O Hiszpanii z powodu ostatnich wypadków. Barcelona – Inkwizycja – Naród – Widmo. Rola* (Warszawa 1910).

Biblioteka posiadała aż 6 książek Justyna Hoszowskiego (1850–1908): powieść osnuta na tle dziejów walki Amerykanów o niepodległość *Waszyngton* (Lwów 1897), *Tryptyk poetycki* (Lwów 1908), *Poezye* (Lwów 1874), *Egon* (Lwów 1879), *Salon* (Lwów 1880), *Peregrynacje* (Lwów 1904)⁴⁶.

Pewne zdumienie budzi brak w spisie słynnego dzieła ascetycznego Tomasza á Kempis *O naśladowaniu Chrystusa i Pisma św.* w języku polskim. Nie można jednak wykluczyć, że to dzieło, które stanowi pomoc dla odprawiających *Ćwiczenia duchowne* św. Ignacego Loyoli, nie zostało zapisane w omawianym spisie.

Do biblioteki domowej jezuiti nabywali też czasopisma. Najważniejsze z nich, to dwumiesięcznik o tematyce rekolekcyjnej: „Collection de la Bibliothéque des Exercices de Saint Ignace”, czasopismo redagowane przez Feliksa Konecznego (1862–1949) „Świat Słowiański”, czasopismo ukazujące się we Lwowie i poświęcone sprawom polskiego wychodźstwa „Polski Przegląd Emigracyjny” (2 numery), czasopismo „Carmel de Lisieux. Pluie de roses” (3 zeszyty) oraz 2 zeszyty „Betrachtungen in den Exercitien” teologa dogmatycznego o. Hugona Hurtera SJ (1832–1914)⁴⁷.

⁴⁵ W spisie mamy następujący opis tej książki: *Reformatorzy XVI wieku* ks. b. Mańkowski Kraków 1924. Spis książek..., ATJKr. 1181–XI, s. 9v–10r. Por. *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972...*, s. 324–325.

⁴⁶ K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX. stulecia. Lata 1881–1900*, t. II, Kraków 1907, s. 139; *Bibliografia polska XIX w.*, Kraków 1972, s. 398–399.

⁴⁷ Możliwe, że chodzi tu o dzieło *Betrachtungen der Exercitien des heiligen Ignatius* o. Maurycego Meschlera SJ (1830–1912).

W bibliotece znalazły swoje miejsce także rękopisy maszynowe: *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Opieki nad nieuleczalnie chorymi w Warszawie 1909*, czy też rękopis w dwóch zeszytach panny Janiny Górskiej *Moje wspomnienia*⁴⁸.

Jak wspomnieliśmy, spis podaje nazwiska darczyńców książek, wśród których widnieją zarówno Polacy, jak i cudzoziemcy, osoby duchowne i świeckie oraz zgromadzenia zakonne. Większość nabytków w roku 1913 to książki w języku angielskim lub polskim, wydane w Stanach Zjednoczonych (Chicago, Nowy Jork). Wydaje się, że te książki zostały przywiezione do Lwowa przez o. Alojzego Warolę, wędrownego misjonarza, pracującego wśród polskich emigrantów w Ameryce Północnej (1900–1912, 1916–1928)⁴⁹. O. Warolę pisał chętnie i z talentem. Pod rokiem 1913 widnieje w spisie jego książka i kilka broszur: *Podręcznik kaznodziejski na 40-godzinne nabożeństwo* (Poznań 1913), *Chleb w Kościele, albo czy Kościół chleba nie daje?* (Milwaukee 1911), *Co to jest misja i jakie z niej korzyści* (Milwaukee 1908), *Czy tylko o dusze troszczy się Kościół?* (Kraków 1911), *Zgorszenie* (Chicago 1911), *Dlaczego nie chcesz się spowiadać?* (Milwaukee 1909)⁵⁰. Bibliotekarz zaznaczył w spisie pod rokiem 1914, że o. Warolę jako superior ofiarował bibliotece Domu Rekolekcyjnego książkę historyka Kościoła, bernardyna, o. Norberta Golichowskiego (1848–1921) pt. *Kościół OO. Bernardynów we Lwowie*⁵¹.

Wspomnieliśmy już, że wiele książek to dary. Spis książek podaje następujących darczyńców: ks. Wagner, który ofiarował ilustrowane *Dzieje 1863 roku*⁵²; ks. Józef Kłos (1870–1938), redaktor „Przewodnika Katolickiego”, *Pamiętnik eucharystyczny. Sprawozdanie z obrad Sekcji Polskiej XXIII Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Wiedniu od 12–15 września 1912 r. z wieloma rycinami* (Poznań 1913); siostry Karmelitanek: *Soeur Elisabeth de la Trinité, religieuse Carmélite 1880–1906* (Dijon 1911), *Soeur Marie-Aimée de Jésus* (Paris 1911, 2 tomy), *N. S. Jésus-Christ étudié dans l'Évangile sa vie dans l'âme fidèle par Marie-Aimée* (Paris 1910, 4 tomy); A. Tyszkowski dzieło kapucyna, o. Honorata Koźmińskiego (1829–1916) *Powieść nad powieściami. Opowiadanie o miłości Bożej* (Włocławek 1909, 4 tomy). Wśród darczyńców jest także o. prowincjał Włodzimierz Piątkiewicz SJ, który ofiarował współbraciom dwa tomy dzieła znanego hiszpańskiego pisarza ascetycznego Ludwika Palmensis (de la Palma) SJ (1575–1641) pt. *Via spiritualis*, (Barcinonae 1887). Inny polski jezuita, o. Teofil Bzowski, podarował współbraciom *Listy do przyjaciół o życiu młodzieży szczególnie akademickiej* (Brody 1908). Pani Hohendorfowa z Horożanki podarowała jezuitom dzieło dogmatyka, profesora Akademii Duchownej w Warszawie i Uniwersytetu Jagiellońskiego, ks. prałata Zygmunta Goliana (1826–1885), *Rozmyślenia o Przenajświętszym Sakramencie. Sto Rozmyślań* (Kraków 1897). Przeło-

⁴⁸ Spis książek..., ATJKr. 1181-XI, s. 6v–7r.

⁴⁹ Warolę (Warchoła) Alojzy (1859–1936), m.in. założyciel i pierwszy redaktor „Posłańca Serca Jezusa” (Nowy Jork 1918–1928). W 1928 powrócił do Polski. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 719.

⁵⁰ Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 1r–2r. Por. L. Grzebień, *Warolę Alojzy*, [w:] *SPTK*, t. VII, s. 374–375.

⁵¹ Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 7v–8r.

⁵² Może chodzi o ilustrowane *Dzieje Polski* Augusta Sokołowskiego (1846–1921).

żona lwowskiej wspólnoty Sióstr Opatrzności Bożej⁵³ ofiarowała jezuitom 12 tomów *Causes interieurs de l'Eglise...*, a tłumacz drugiego tomu dzieła o. Maurycego Meschlera SJ przekazał w darze *Żywot Pana Naszego Jezusa Chrystusa w rozmyślaniach* (Kraków 1914)⁵⁴.

Interesującym benefaktorem biblioteki Domu Rekolekcyjnego we Lwowie był o. Henryk Watrigant SJ, francuski jezuita, który dał początek ruchowi rekolekcyjnemu, mającemu za cel odnowę religijno-moralną świata zmaterializowanego, skażonego i oddalonego od Boga. Jego działalność pobudziła jezuitów galicyjskich do otwarcia domów rekolekcyjnych na terenach Polski, najpierw w Czechowicach, a potem we Lwowie. O. Watrigant urządził 108 serii rekolekcji w latach 1882–1887, dla samych tylko robotników w północnym okręgu przemysłowym Francji, w których uczestniczyło kilka tysięcy robotników⁵⁵. Mieszkał w Enghien, w Belgii, gdzie wypędzeni jezuita z Francji założyli kolegium św. Augustyna (Maison Saint Augustin), w którym mieściło się studium teologiczne Prowincji Szampańskiej. Przy kolegium znajdowała się wtedy zapewne jedyna w całym Towarzystwie Jezusowym biblioteka rekolekcyjna, założona i prowadzona od przeszło 25 lat przez o. Watrigant. Zdaniem niektórych jezuitów uchodził wówczas za najlepszego znawcę *Ćwiczeń duchownych* św. Ignacego Loyoli. Od 1906 roku o. Watrigant wraz z o. Debuchy wydawał w Enghien dwumiesięcznik poświęcony *Ćwiczeniom duchownym* św. Ignacego Loyoli pt. „Collection de la Bibliothèque des Exercices de Saint Ignace”. Na polecenie o. prowincjała Włodzimierza Ledóchowskiego SJ, czasopismo to było abonowane przez Dom Rekolekcyjny we Lwowie i znajduje się w spisie książek biblioteki⁵⁶. W zbiorach biblioteki lwowskiej były przynajmniej dwie książki podarowane przez o. Watrigant: *Vade mecum ad Exercitia Spiritualia* (Bruxellis 1842) oraz *Collectio meditationum pro octiduana recolectione in Exercitiis Sancti Patris Nostri Ignatii ad usum Scholasticorum Societatis Jesu* (Polociae 1794). Za szczególnie ciekawy nabytek należy uznać drugą książkę, albowiem została ona wydana w Cesarstwie Rosyjskim, gdzie Katarzyna II nie ogłosiła breve kasacyjnego, znoszącego zakon jezuitów. Ze spisu wynika, że *Collectio meditationum*, która ukazała się nakładem „Imperatoria Majestate” w drukarni kolegium w Połocku, trafiła także do Francji, prawdopodobnie w większej liczbie egzemplarzy, skoro następnie została ofiarowana Domowi Rekolekcyjnemu we Lwowie przez o. Watrigant.

Spis książek przeglądał od czasu do czasu prowincjał Prowincji Galicyjskiej (po I wojnie światowej Prowincji Polskiej). Był to jeden z jego obowiązków podczas wizytacji placówki, którą, w myśl prawa zakonnego, miał przeprowadzać każdego roku.

⁵³ Jezuita chodził do Sióstr Opatrzności Bożej z posługą sakramentalną. *Diarium domus Exercitorum Patrocinii Sancti Josephi Leopoli ab anno Domini 1917 ad 1921 inclusive*, ATJKr. rkps 1893, s. 53.

⁵⁴ Bibliotekarz podał miejsce i rok wydania: Kraków 1913. Wydaje się, że popełnił błąd, dzieło ukazało się w 1914 roku. Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 7v–8r. Zob. *Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1872–1972...*, s. 306.

⁵⁵ H. Libiński, *Jezuici*, Kraków 1930, s. 46–49.

⁵⁶ Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 6v–7r; W. Tomnicz, *Biblioteka ćwiczeń duchownych św. O.N. Ignacego w Enghien*, „Nasze Wiadomości” 3 (1910–1912), s. 164–176.

Zapewne z powodu działań wojennych, które przeszkadzały lub wręcz uniemożliwiały przeprowadzanie corocznej wizytacji, w spisie książek mamy zaledwie trzy wpisy wizytacyjne dwóch prowincjałów. Pod datą 27 września 1913 roku widnieje data i podpis o. prowincjała Piotra Bapsta: „Vidi die 27 Decembris 1913 Petrus Bapst”⁵⁷, a o. prowincjał Władysław Jankiewicz⁵⁸ zapoznał się ze spisem książek 22 marca 1925 r. i 15 kwietnia 1926 roku i dokonał podobnego wpisu⁵⁹. Należy mniemać, że przy tej okazji prowincjałowie przekraczali progi biblioteki oraz wyrażali swoje opinie i sugestie co do zakupu książek i sposobu prowadzenia biblioteki.

Podsumowując kwerendę *Spisu książek kupionych lub darowanych do biblioteki Domu Rekolekcyjnego* we Lwowie, trzeba stwierdzić, że biblioteka ta posiadała książki służące do działalności rekolekcyjnej nie tylko jezuitom oraz pomocne odprawiającym *Ćwiczenia duchowne* św. Ignacego Loyoli, lecz także szereg publikacji z różnych dziedzin życia. Były tam publikacje z filozofii, listy generała Towarzystwa Jezusowego i listy pasterskie arcybiskupów lwowskich, kazania biskupów, mowy, książki z historii powszechnej i Kościoła, katechizmy, słowniki i encyklopedie, literatura polska, ukraińska i rosyjska. Dzieła te były duchową strawą i intelektualną pomocą dla pracujących w Domu Rekolekcyjnym jezuitów⁶⁰.

Z innych uzyskanych przeze mnie informacji wynika, że zbiory biblioteki Domu Rekolekcyjnego we Lwowie, podobnie jak i omawiany spis, przywieźli jezuiti w 1946 roku do Krakowa. Książki znalazły swoje miejsce w podziemiach kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Część z nich miała wzbogacić zbiory innych bibliotek jezuickich. Natomiast wspomniany spis trafił do krakowskiego Archiwum Prowincji Małopolskiej i stanowi cenne, interesujące świadectwo o nieistniejącej już bibliotece, jednej z wielu, jakie jezuiti od 1564 roku założyli i w różnych okolicznościach utracili na rozległych terenach Rzeczypospolitej.

⁵⁷ Spis książek..., ATJKr. 1181-XI, s. 7v. Bapst Piotr (1845–1924), m.in. superior we Lwowie (1889–1893), przełożony klasztorów bazyliańskich w okresie ich reformy (1901–1904), prowincjał galicyjski (1912–1916). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 25.

⁵⁸ Jankiewicz Władysław (1883–1930), m.in. wiceprowincjał Prowincji Polskiej (1925–1926), prowincjał Prowincji Małopolskiej (1926–1928) i Prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej (1928–1929). *Encyklopedia wiedzy o jezuitach*, s. 238.

⁵⁹ Spis książek..., ATJKr. rkps 1181-XI, s. 10, 13.

⁶⁰ Na początku 1933 roku o. Stanisław Bednarski, bibliotekarz Biblioteki Pisarskiej i Biblioteki Prowincji w Krakowie przy ul. Kopernika 26, w liście do o. generała Włodzimierza Ledóchowskiego, postulował wykształcenie kilku fachowych bibliotekarzy dla bibliotek Prowincji Małopolskiej. Przy tej okazji dodał, że „ogólnie, niestety, [stan bibliotek jezuickich] znajduje się w oplakany stanie”. List o. S. Bednarskiego do o. generała W. Ledóchowskiego, Kraków, 7 I 1933, Archiwum Romanum Societatis Iesu, *Provincia Poloniae Minoris 1933. Particulares* (brak paginacji).

Nawet gdyby znać powyższą wypowiedź o. Bednarskiego za zbyt surową i nie odnoszącą się do biblioteki Domu Rekolekcyjnego we Lwowie, to jednak należy przyznać, że w praktyce zarząd nad bibliotekami domowymi powierzano jezuitom, którzy nie mieli przygotowania bibliotecznego i w pracy bibliotekarza kierowali się z lepszym czy gorszym skutkiem ogólnymi wytycznymi dla bibliotekarzy.

Book acquisitions of the library of the Jesuit Retreat House in Lviv in years 1913–1926

Abstract

On arriving in Poland in 1564, the Jesuits brought their most efficient spiritual weapon – *The Spiritual Exercises (Exercitia Spiritualia)* of St. Ignatius of Loyola, also called “the Ignatian retreats”. The first retreat house in Poland, in which the Jesuits led the Ignatian retreats was established in Czechowice in 1905, and the second one was set up in Lviv, in 1908.

From the very beginning of the Order, each Jesuit house possessed a common library (*communis*) as well as specialized collections and a reference collection. There was a library in the Lviv Retreat House, too, and the librarian was always one of the fathers, appointed by his superiors.

In the collection of the Archive of the Society of Jesus South Poland Province in Cracow there is a list of books purchased by or presented to the Lviv Retreat House library (ref. no. 1181–XI). The list shows that the donations and purchases were very irregular: in years 1913, 1914, 1924, 1925, and 1926, which were the periods free from wars and Polish-Ukrainian conflicts.

A large number of the books on the list were donated by authors and translators. There are also gifts from other, affiliated orders, and volumes obligatorily sent in by Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy – the Jesuit publishing house in Cracow: the so-called “gratis copies”. The donors of books were Poles and foreigners, clergymen and laymen, as well as other monastic orders.

It must be noted here that the librarian did not always care to include the new acquisitions in the catalogue with full bibliographical descriptions. Incomplete descriptions cause difficulties in identifying books and ascribing them to particular authors. Following the Order’s regulations, the book lists were occasionally inspected by the provincial of the Galicia Province.

The list includes 241 items. Although most of the books and periodicals in the Lviv library are publications in Polish, there are also numerous books, magazines and brochures in English, French, German, Latin, Ukrainian and Swedish, as well as many translations into Polish from Latin, German, French and Italian.

The prevailing subject of the library contents was the theme of retreats, i.e. the majority of books served both the retreatants and the directors of the *Spiritual Exercises* of St. Ignatius.

Besides, the library contained works in theology, apologetics, philosophy, as well as speeches, sermons and Episcopal letters of Lviv archbishops of both the Catholic and the Orthodox church, sermon collections in Polish and German, historical books, catechisms, dictionaries, encyclopedias, school textbooks and machine-typed texts.

The texts in Ukrainian, stored in the library, include among others pastoral letters of archbishop Andrzej Szepczycki, the Austrian *Catechism*, *Opowiadania z fizyki* (Physics tales, two brochures), *Prawdy wieczne* (Eternal truths) translated by a Basilian, Klemens Sarnicki (1832–1909), *Opowiadania* (Stories) by authoress Marko Wowczok (1834–1907), four works by Bohdan Nestor Łepkyj (1872–1941) and one brochure by Iwan Franko (1856–1916).

The collection of the Jesuit Retreat House in Lviv, together with the list of books, arrived in Cracow with the Jesuits in 1946. A part of the collection enriched other Jesuit libraries, while the list of books was placed in the Archive of the Province in Mały Rynek 8. It is a valuable and fascinating testimony of a no-longer-existent library, one of many libraries established by the Jesuits after 1564 in the Polish territory, and lost by the Order in various circumstances.